

Asia: VN/24201/2023

Lausuntopyyntö rangaistuksen määräämistä koskevasta HE-luonnoksesta

Rikoksen tekeminen osana rikollisverkoston toimintaa

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Hallituksen esityksessä esitetyt ilmiöt nuorten rikollisuudessa, kuten katujengit ja nöyryyttäminen esimerkiksi väkivallan tekoja kuvaamalla, ovat huolestuttavia.

Säätiö katsoo, että rangaistusten koventaminen esitetyllä tavalla katujengeihin kuuluvien nuorten kohdalla ei tuota toivottuja tuloksia uusintarikollisuuden ehkäisyssä. Rangaistusten koventamisen sijaan tulisi käyttää kevyempiä rangaistusmuotoja kuten nuorisorangaistusta (Vahva ja välittävä Suomi – Petteri Orpon hallitusohjelma).

Valtioneuvosto on tehnyt periaatepäätöksen nuoriso- ja jengirikollisuuden torjumisesta (valtioneuvoston periaatepäätös nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemisen ja torjumisen toimenpideohjelmasta vuosille 2024-2027). Hallitus on laatinut 25.4.2024 laajan toimenpideohjelman nuoriso- ja jengirikollisuuden lisääntymisen katkaisemiseksi Suomessa. Toimenpideohjelmassa on lueteltu 43 eri toimenpidettä, kuten nuorisorangaistuksen lisääminen, moniammatillinen kuntoutus ja osaamisen lisääminen Rikosseuraamuslaitoksessa. Toimenpideohjelmassa on myös kirjaukset siitä, että väkivaltarikollisuuden ehkäisy- ja katkaisupalveluja ja rikokseen syyllistyneiden moniammatillista kuntoutusta vankeuden täytäntöönpanon aikana kehitetään ja näihin lisätään resursseja. Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aikana tapahtuvaa opetusta luvataan myös lisätä sekä huomioida vankilan toiminnassa nuorten muista asiakasryhmistä poikkeavat tarpeet.

Esityksessä ei mainita ollenkaan periaatepäätöstä ja tehtyä toimenpideohjelmaa.

Katujengeihin kuuluvat nuoret sijoitetaan pääsääntöisesti vankiloissa tehostetun valvonnan osastoille, jolloin he ovat samoilla osastoilla järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluvien henkilöiden

kanssa. Tehostetun valvonnan osastoilla on mahdollisuus yksilökeskusteluihin erityishenkilöstön kanssa. Monet nuoret halusivat esimerkiksi opiskella, mutta siihen ei ole mahdollisuutta. Muutakin kuntoutusta on hyvin vähän tarjolla. Jotta vankilassaololla voitaisiin saavuttaa vaikuttavuutta katujengeihin kuuluvat tulisi sijoittaa (nuorten) osastoille, joissa olisi tarjolla riittävät moniammatilliset tukitoimet.

Uusintarikollisuutta selvitetessä on nuorten osalta havaittu, että vangittujen 18–24-vuotiaiden rikosten uusimisluvut olivat tasaisesti paljon korkeammat kuin vanhemmilla rikoksenteijöillä. Tämä viittaa tutkijoiden mukaan siihen, että ensimmäinen vankeusrangaistus joko lisäsi uusintarikollisuutta tai sillä ei ollut mitään vaikutusta käyttäytymiseen. Vangitseminen näytti olevan erityisen haitallista nuorille rikoksenteijöille. Erityisesti nuorten miesten (18–24-vuotiaana väkivaltarikoksista tuomittujen) havaittiin uusivan rikoksen todennäköisemmin ensimmäisen vankeusrangaistuksensa jälkeen verrattuna niihin, jotka olivat kärsineet yhdyskuntaperusteisen rangaistuksen. (Siren & Savolainen in *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention: No Evidence of Specific Deterrence under Penal Moderation: Imprisonment and Recidivism in Finland 2013*, s.80). Ehdottoman vankeuden käytön on myös huomattu altistavan suuremmalle uusimisen todennäköisyydelle juuri siinä rikosluokassa, jossa he suorittavat ensimmäistä vankeusrangaistustaan. (Ouss 2011; Damm and Gorinas 2016; cf. Harris, Nakamura, and Bucklen 2018 S. 363–364). Nuorten kohdalla ehdoton vankeus ei tuota hyödyllisiä vaikutuksia, mistä seuraa, että resursseja tulisi kohdentaa vaihtoehtoisin rangaistusmuotoihin ja ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin.

Esityksen kansainvälinen vertailu osoittaa, ettei yhdessäkään verrokki Pohjoismaassa tai Euroopassa ole nimenomaisia säännöksiä katujengeistä vaan niiden toiminta arvioidaan osana järjestäytyneitä rikollisuutta, kuten tällä hetkellä suomalaisessakin lainsäädännössä. Kansainväliset tutkimukset ja kirjallisuuskatsaukset painottavat vankeuden käytön sijaan ennaltaehkäiseviä poliittisia valintoja ja strategioita, jotka keskittyvät enemmänkin tehostamaan rikosvastuun toteutumisen ja kiinnijäämisriskin varmuutta, jolloin myös rangaistuksen vaikutus olisi paljon tehokkaampi. (Mm. Durlauf and Nagin 2011; Chalfin and McCrary 2017; Braga, Weisburd, and Turchan 2018)

Kriminalisoinneilta edellyttävän yhteiskunnalliseen välttämättömyysvaatimuksen ei voida myöskään katsoa täyttyvän hallituksen esitykseen sisällytettyjen täsmällisten taustietojen puuttuessa.

Henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Esityksessä on hyvin avattu nöyryyttämiseen liittyviä tekoja, jotka aiheuttavat uhreille suurta kärsimystä. Lukumääräarvioita ei kuitenkaan ole.

Nöyryyttäminen rikoksen tekemisen yhteydessä tulee muissa maissa arvioitavaksi tekokohtaisesti motiivien ja haitallisuuden kautta sekä nimenomaisten säännösten kuten kunnianloukkauksen ja yksityiselämän suojan loukkausten yhteydessä kuten Suomessakin tällä hetkellä. (HE 38-39). Olisiko tämä riittävää jatkossakin?

Vankeuden käytön lisääminen ei ole tutkimusten perusteella vaikuttavaa nuorten rikosentekijöiden kuntoutuksessa ja uusintarikollisuuden ehkäisyssä. Vankeusrangaistuksen sijaan tulisi pohtia ensisijaisesti muita toimenpiteitä.

Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemisessä on tuomittavaa. Säätiö kannattaa esityksen tätä kohtaa, koska lapsia tulee suojella. Täsmälliset taustatiedot ilmiöstä puuttuvat kuitenkin esityksestä lähes täysin. Epäselväksi jää, minkälaisesta ilmiöstä on kyse ja paljonko näitä tapauksia on.

Muut huomiot

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Hallituksen esitykseen kirjatut rikollisuutta ehkäisevät toimenpiteet keskittyvät vain rikoslain yksittäisten säännösten täsmentämiseen ja vankeuden käytön lisäämiseen. Kohderyhmänä on arvioitu olevan pääasiassa juuri nuorisolain 3 §:ssä tarkoitetut alle 29-vuotiaat. Esityksessäkin todetaan uudistuksen rikollisuusvaikutusten arvioinnin olevan vaikeaa ja siihen liittyvän merkittävää epävarmuutta. Esityksessä käytetään rikosjoustopäätösten laskuperiaatteita, joskin laskelmien todetaan tutkimustiedon perusteella olevan riittämätöntä tarkan vaikutusarvon määrittämiseksi. (HE s. 28).

Yleisesti hallituksen esityksestä voidaan todeta puuttuvan tosiasia- ja tilastotiedot uudistuksen kohteena olevasta rikollisuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Tätä ilmentää esityksen viittaukset esimerkiksi Suomessa tehdyistä havainnoista liittyen uhriin kohdistetusta nöyryytysväkivallasta. Niin ikään puuttuvat tapauksien määrää kuvaavat luvut, esimerkiksi minkälaisesta ilmiöstä alle 15-vuotiaiden käyttämisessä välineellisesti rikosten teossa on kyse. Ainoa tutkimus- tai tilastoviittaus uudistuksen kohteena olevan rikollisuuden osalta onkin Keskusrikospoliisin katsaus nuorten ryöstörikosten piirteistä. Lakiuudistuksia tehtäessä tulisi tarkastella kyseistä rikollisuuslajia suhteessa sen kehitykseen yleisellä tasolla.

Rangaistusten ankaroitumiseen on katsottu sovellettavan kriminalisointeihin liittyviä perusoikeudellisia periaatteita, joiden mukaan kriminalisoinnin on oltava välttämätöntä ja hyödyllistä yhteiskunnassa suojeltavan ja riittävän tärkeänä pidettävän oikeushyvän näkökulmasta. Esityksessä ei kuitenkaan ole kuvattu nuorisoriikollisuutta ilmiönä riittävän tarkoin tosiasia- tai tutkimustiedoilla. Samaan aikaan nykysääntely jo tarjoaa rikosoikeudellista suojaa kyseisten

oikeushyvien loukkausten varalle samantasoisesti muiden Pohjoismaalaisen ja eurooppalaisen sääntelyn kanssa.

Kysyttäessä suomalaisessa ”oikeustajua” mitanneessa tutkimuksessa, mihin rikostorjunnan keinoihin kansalaiset sijoittaisivat rahaa, haluttiin panostaa ennaltaehkäiseviin keinoihin. Tärkeimpänä keinona rikostorjunnassa pidettiin nuorisotyön tehostamista ja nuorten sekä perheiden ongelmiin puuttumista. Lisäksi tärkeänä pidettiin oppimisvaikeuksista kärsivien nuorten tukemista, poliisien määrän lisäämistä ja päihdetyön tehostamista. Vankiloiden lisärakentaminen sai vähiten tukea samalla kun rangaistusten pelotevaikutusta kuvaava tavoite ”varoittavana esimerkkinä toimimisesta” sai toiseksi vähiten kannatusta. Itse asiassa koko määrärahan siirtäminen tai leikkaaminen hyödyllisempään tarkoitukseen oli vastaajien mielestä parempi vaihtoehto kuin vankiloiden lisärakentaminen. Vankilan tehoon tai vankeuden käyttöön rikollisuuden ennaltaehkäisijänä kansalaiset eivät selvästikään uskoneet. (Juha Kääriäinen: Seitsemän rikostapausta: Käräjätuomareiden arvioima rangaistuskäytäntö ja väestön rangaistusvalinnat 2017, s.31–33).

Nyt esitettävillä uudistuksilla arvioidaan olevan mittavat vankien kokonaismäärää nostavat vaikutukset. Volyymiltaan 34–45 vankimäärän päivittäinen nousu tarkoittaa käytännössä ison suljetun laitoksen vankiosaston tai pienen avolaitoksen kapasiteetin lisäämistä jo tällä hetkellä yliasutuskäytössä olevien vankiloiden tilaratkaisuissa. Mitä tulee rangaistuslajivalintaan hallituksen esityksessä ei arvioida yhdyskuntaseuraamusten kuten nuorisorangaistuksen tai nuorten ehdollisen vankeuden käytön mahdollisuuksia kohderyhmän uusintarikollisuutta vähentävinä rangaistusvaihtoehtoina.

Oikeusministeriön laatimassa toimenpideohjelmassa nuoriso- ja jengirikollisuuden lisääntymisen katkaisemiseksi esitetään toimenpide (numero 36), jonka mukaan ’Väkivaltarikollisuuden ehkäisy- ja katkaisupalveluja ja rikokseen syyllistyneiden moniammatillista kuntoutusta vankeuden täytäntöönpanon aikana kehitetään ja näihin lisätään resursseja. Lisätään vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aikana tapahtuvaa opetusta. Vankilan toiminnassa huomioidaan nuorten muista asiakasryhmistä poikkeavat tarpeet’. Toimenpide 37 mukaan ’lisätään Rikosseuraamuslaitoksessa alaikäisten ja nuorten osastoilla työskentelevien koulutusta katujengeistä sekä vahvistetaan moniammatillista osaamista ja resursseja alaikäisten ja nuorten osastoilla vankiloissa’.

Vankivuoden hinnaksi esityksessä arvioitu 82 000 euroa kuvaa keskimääräistä kuluja, kun huomioidaan muun muassa tilavuokrat ja henkilöstökulut. Toimenpideohjelman mukaisia edellä todettuja toimenpiteitä esityksessä ei mainita lainkaan, vaikka tiedossa on nuorten rikoksenteleijöiden rangaistusaikaisten tarpeiden erilaisuus ja vaativuus vankilaolosuhteissa. Näin erityisesti, jos kyse on järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittymässä olevista potentiaalisissa rikoksenteleijöissä olevista henkilöistä. Kohderyhmä edellyttää erityistä nuorten ja heidän perheidensä kanssa tehtävän vaikuttamistyön osaamista ja siihen sitoutuneen henkilökunnan kohdentamista täytäntöönpanoviranmaisena toimivalta Rikosseuraamuslaitokselta, jonka taloudelliset toimintaedellytykset ovat jo tällä hetkellä vaarantuneet. Näin ollen voidaan

kyseenalaistaa esityksessä arvioidun vankivuodenhinnan realistisuus suhteessa nuorten rikoksentekijöiden tuen tarpeeseen rangaistusaikana.

Uudistuksia on perusteltu turvallisuuden ja yleisen järjestyksen lisäämisellä suomalaisessa yhteiskunnassa. Ehdottoman vankeusrangaistuksen käytön haittavaikutukset erityisesti nuorilla henkilöillä on kuitenkin kansainvälisessä ja kansallisessa tutkimuksessa osoitettu ilmeisiksi. Uudistuksen perusteluna käytetty yleis- tai erityisestävä vaikutus voidaan niin ikään kyseenalaistaa tutkimustiedon perusteella. Vankeuden lisäämisestä aiheutuvien miljoonien eurojen vuosikustannukset tulisikin kohdistaa rikosten ennaltaehkäisyyn poliisin toiminnan ja näkyvyyden sekä nuorten kanssa tehtävän ennaltaehkäisevän työn tehostamiseksi.

Nuorille suunnitellut palvelut ja toimet, kuten oppimisen tuki, harrastusten tukeminen, osallisuuden lisääminen ja rikostaustaisten vanhempien kasvatuksellinen tuki vähentävät nuorten syrjäytymistä ja jengeihin liittymisen houkuttelevuutta.

Nuorisorikollisuutta tulisi yksittäisten rikoslain säännösten osauudistusten ja rangaistusten koventamisen sijaan tarkastella kokonaisvaltaisemmin seuraamusvalintojen ja vapautta vähemmän rajoittavien yhdyskuntaseuraamusten käytön lisäämisen sekä vaikuttavien uusintarikollisuutta vähentävien seuraamusaikaisten kuntoutustoimenpiteiden kautta.

Sunikka Sanna
Rikoksettoman elämän tukisäätiö sr